

berilu (za šolo in s Košičem preko nje), dali izvrstne primere pesniškega prevajanja (J. Kardoš: Arany, Petöfi) in tudi samostojnega oblikovanja (Ivanocyjev krog). Skratka, kdor zna zgodovinsko misliti, bo samo občudoval duhovno razpetost in nemajhno razsežnost zanimanja prekmurskih piscev od začetka dalje. To seveda glede na razmere, v katerih so živeli in delovali, na katere so bili pripeti: maloštevilni okoliš, civilizacijska nerazvitost, pomanjkanje šol itd. Če govorimo splošno, lahko rečemo, da je v teh piscih deloval prosvetiteljski vzgon in zagon preko verskega izobraževanja in ob njem, v njih je delovala želja, v ljudstvu izpodrezati korenine npravne brezbriznosti in malomarnosti ter ga razumsko dvigniti. Njihovi spisi so potemtakem dokumenti kulturne volje, pričevanja o osveščenosti duha v konkretnem času.

Vilko Novak na nekaj mestih nakazuje, da ostajajo še neraziskana področja (zato spodbudno kliče k raziskovanju mlade sile), na enem, dveh mestih je rahlo polemičen. Kakšna posebna dodajanja h knjigi niso potrebna. Sam bi omenil naslednje: k str. 63: abecednik iz l. 1786 je izpričano Bakošev; k str. 69: Barlo je obiskal celo Jan Kollár (E. Angyal, Soproni Szemle, 1961), tudi dopisoval si je s Kopitarjem; k str. 128: *Spitavajuči pojbič* je vzet iz Küzmičevega velikega abecednika; k str. 182: med tem časom je prišel v razvid še tretji primerek abecednika iz l. 1725, in sicer v literarnem arhivu Maticе slovaške v Martinu.

Novakova knjiga je sad vestnega dolgotrajnega proučevanja. Gotovo ji bo v prid popularizatorska gesta, s katero je stopila pred javnost (široka komunikativnost, ponazorovalno gradivo). Hkrati pa bo najbrž sprožila tudi več znanstvenih in znanstvenoorganizacijskih razmišljanj, kakršni sta npr.: kako dobiti izdajo Košičevih Starin in etnografskega gradiva Štefana Küharja ali kako nadaljevati ta študij. V perspektivi nadaljevanja vidim tudi proučevanje literarnosti narečja glede na zvrstnost slovstvenega dela. To proučevanje postaja vse bolj dostopno, zlasti še, ker so v prekmurskem primeru že možni razgledi na kajkavsko, gradiščansko in na drugo slovensko (vzhodnoštajersko in osrednje-slovensko) stran.

Stefan Barbarič

Slovenska matica, Ljubljana

A. P. NEPOKUPNYJ,

BALTO-SEVERNOSLAVJANSKIE JAZYKOVYE SVJAZI*

Najnovejše delo ukrajinskega jezikoslovca je sad raziskovanja zadnjih let in v bistvu nadaljevanje idej, podanih že v njegovi prvi, pred leti izdani knjigi z naslovom *Areal'nye aspekty balto-slavjanskix jazykovyx otnošenij* in deloma v drugi njegovi publicistiki. Medtem ko se v prvi knjigi posveča terminološkim in teoretičnim vprašanjem, besedju in nekaterim slovničnim pojavom, lastnim slovanskim in baltskim jezikom ali vsaj njihovemu delu, ter jih obravnava kot genetično sorodne, skupne inovacije ali pa kot vpliv podobnih adstratov, je druga knjiga predvsem leksikološka: raziskuje občno- in lastnoimensko gradivo, posebno poglavje pa je namenil tudi nekaterim pomenskim razvojem.

* Kijev, 1976, 10 str.

Že Endzelin je l. 1911 v Balto-slavjanskix etjudax izrecno poudaril, da je prav ujemanje v besedišču močan dokaz za obstoj baltoslovanskega prajezika. Vendar pa razen Trautmannovega Balto-slavisches Wörterbuch, 1923 (številne njegove slovanske vzporednice so dodane mehanično, brez zadostne zemljepisne in časovne določenosti in brez realnega razmerja glede produktivnosti kakega leksema v tem ali onem slovanskem jeziku, zato danes pove premalo tako o sestavi praslavskega besedišča kot tudi o njegovem razmerju do baltskega, tj. o naravi balto-slovanskih jezikovnih zvez), kasnejših popravkov in dopolnil (Sławski, Safarewicz idr.) in pa seveda etimoloških slovarjev posameznih jezikov, ki opozarjajo na (nove) balto-slovanske vzporednice, o teh vprašnjih ne najdemo nobenega strnjenege dela. Položaj pa postaja še bolj zapleten zaradi množine novega narečnega in tudi zgodovinsko izpričanega gradiva, ki čaka na obravnavo, saj kaže, da besedje tudi s čisto slavističnega stališča ni zbrano in enakomerno obdelano, izoglose in izosememe niso še natančno določeni. Tem potrebam bo vsaj deloma zadoščeno z lingvističnimi atlasi in slovanskimi etimološkimi slovarji, prepotrebno pa bi bilo tudi delo, ki bi prikazalo izosememe in njihovo razmerje do besedotvornih prvin. V (slovanskem) besedoslovju je najtežja rekonstrukcija (praslavskega) besedja na podlagi modernih (slovanskih) jezikov, in to z ločevanjem splošnega od posebnega, tj. z razmejitvijo časovno različnih plasti in ugotovitvijo mogočih pomenskih razvojev oz. različnih razvojnih stopenj kakega leksema, kalkiranja, izposojenk iz sorodnih jezikov, zlasti še, ker tudi splošno verjetno nikoli ni bilo enotno.

In prav tu se je lotil dela Nepokupnyj. Njegov koncept in metoda sta jasna in nedvoumna. Izhaja iz dejstva, da južni Slovani živijo na drugotnem ozemlju, severni pa bolj ali manj na avtohtonem, zato je vse, kar prve povezuje z baltskimi jeziki, lahko samo staro, genetično sorodno (izjema so vplivi adstratov), in se potencialno nahaja tudi pri severnih Slovanih (tu omenja vzhodnoslovanska dopolnila južnoslovansko-baltskih izoglos), kar pa z Balti povezuje severne Slované, je lahko sorodno, lahko pa kasnejša skupna inovacija zaradi mejaštva ali pa izposojenka. Zato posveča veliko pozornost zemljepisni razširjenosti vsakega leksema tako na slovanski kakor na baltski strani. Vsak leksem skuša časovno določiti, zato podaja v starejšem pismenstvu posameznih jezikov izpričane oblike, po možnosti najstarejši zapis. Prav ta konkretizacija omogoča, da leksemi zaživijo v času in prostoru kot realni. Pri pomenoslovnih vprašanjih pa pisec priteguje tudi sosednje jezikovne skupine in ugotavlja razširjenost izosememov. Ta del knjige je zelo zanimiv, čeprav je prav tu treba največ dopolnil. Menim, da taka obravnava pomenske strani leksemov rešuje osamljenosti in nalključnosti marsikak pomenski razvoj in ga prikazuje kot del splošnih zakonitosti. Postopek sam ni nov, srečujemo ga npr. v vseh novejših etimoloških slovarjih, ki posvečajo pozornost pomenu leksemov. Novo je, da Nepokupnyj sememu dosledno sledi tudi prek meja jezikovnih skupin. Tu pa bi želeli čim doslednejšega ločevanja med bazenskim (enaki razvoji na določenem prostoru v več jezikih, ne glede na sorodnost teh jezikov) in tipološkim (enaki razvoji v več jezikih, ne glede na njihovo sorodnost in dislociranost) v pomenoslovju. Ločitev je pomembna, saj je pri reševanju uganke starejših jezikovnih zvez uporabno samo operiranje z bazenskimi pomenskimi razvoji, tipološko pa je pri tem manj odločilno. Šele ta postopek omogoča res celosten prikaz zgodovinske poti kakega leksema.

Prav glede na to je knjiga razdeljena na tri poglavja. V drugem (Zahodnobaltska leksika v severnoslovanskih jezikih) in tretjem (Vzhodnobaltska leksika v severnoslovanskih jezikih) obravnava nekaj razmeroma mladih baltizmov, celo iz 17. stoletja, ter prodor baltske antroponimije in etnonimije v severnoslovansko toponimijo in antroponimijo ter celo med apelative (npr. polj. narečno *kurlanty/kurlantki* 'ljudske pesmi' in *Kurlantij* 'Kurska dežela'; ukr. narečno iz 19. stol. *žmud_o/žmudka* 'duhovitež, šaljivec, pavliha, nagajivec' ipd.). Pri tem je zelo pozoren na baltsko izhodišče; ločevati skuša ne le staropruske, jatveške, letske in litovske prvine, temveč tudi natančno določiti območja, od koder jezikovna prvina izvira, in prostor, na katerem je izposojena, zato mu je tudi uspelo pokazati nekaj tipičnih smeri izposojanja.

Iz razčlenbe je jasno, da je iz baltskih, posebno vzhodnobaltskih etnonimov nastalo zelo veliko priimkov, npr. *Kurlanskij*, *Lotyš*, *Lotyšenko*, *Lotvin*, *Litvin* itd., ki so bili prvotno samo poimenovanja po narodnostni pripadnosti ali pa po rojstnem kraju Baltov v vojaški službi, medtem ko so staropruski antroponimi ohranjeni v ojkonimih ali pa le v zapiskih. Pri teh baltizmihi gre za mlajšo in zato zemljepisno omejeno plast, ki govori o tesni zgodovinski povezanosti baltskega in severnoslovanskega etničnega in jezikovnega prostora, posebno v času velikega litovskega kraljestva, in praviloma ni dosegla južnih Slovanov, razen morda naključno.

Tako je npr. slovenski priimek *Kjauta* po izviru verjetno staropruski (F. Bezlaj, *Eseji o slovenskem jeziku*, 1967, str. 124). Domnevamo lahko, da tudi slovensko *latopščina/latovski jezik* 'vrsta rokovnjaškega jezika, argo' ni v zvezi z glasom *l*, kakor bi mogoče kdo sklepal iz gradiva v Pleteršnikovem slovarju, temveč z baltskim etnonimom *Latuvā/Latvā* oziroma pridevnikom *latvīks* 'letski'. Ruske narečne oblike (arhangelsko *latyš* 'pogan, kdor ne zna govoriti po naše', tversko-pskovsko *latyš* 'človek, ki govori nerazločno', *latyšat/latyšit* 'govoriti nerazločno, pogrkovati') kažejo, da se je ta etnonim lahko razvijal v pomen 'nerazločno, nejasno govorjenje'. Ob tem ne smemo prezreti, da so bile npr. v argoju volinskih krojačev ugotovljene baltske leksične prvine, npr. *gėjtka* 'žito, rž' iz pruskega *geytko/geitka* 'žito'. Pot leksema v slovenščino še zdaleč ni jasna, je pa verjetno potekala v okviru meja Avstro-Ogrske.

Najzanimivejše pa je z našega stališča prvo poglavje (Skupni besedni in pomenski pojavi v baltskih in severnoslovanskih jezikih.) Najprej so podana glavna današnja pojmovanja glede nekaterih temeljnih slavističnih vprašanj (npr. razčlenjenost praslavanščine, arealnost kakega pojava oziroma njegovo izražanje v današnjih slovanskih jezikih, vprašanje južnoslovansko-baltskih izoglos ipd.). Pri tem poudarja pomembnost Polesja z etnografske, arheološke in jezikovne plati pri obravnavanju slovanske pradomovine in vzhodnoslovanske etnogeneze. Tako npr. poleski zemljepisni termin *voloka* 'nizek, močvirnat kraj' pojasnjuje leta 1458 v Tulinu ali Žitomiru zapisano *volokoju* (orod. edn.) in dopolnjuje doslej znane slovenske in hrvaške toponime *Izlake*, *Razlake* ipd., nastale iz *k*-jevske podaljšave korena **uol-k-* (nasproti splošnoslovanskemu *vlaga* iz *uol-g-ā), ki jo poznajo keltščina, stara visoka nemščina, letščina in ilirščina.

Pomembna je tudi N. ugotovitev, da je poleg vzhodnih Baltov in Grkov tudi del Slovanov poznal metatezo *kep^o- korena *pek^o- 'peči' in da je ta ohranjena od Polesja do Karpatov, v srbohrvaščini in bolgarščini, izposojena pa je bila tudi v madžarščini in romunščini v poimenovanjih gob (ukr. dial. *čepericja*

'Agaricus campestris', bolg. *čepurka* 'Agaricus campestris, šampinjon', sh. *čepurka*, madž. *czöpörke*, 1584. l., rom. *ciupercă* 'goba sploh' kot sinonim za splošnejše *pečenica*, *pečurka* 'užitna goba, ki se peče'). Raziskujejo pa tudi možnost, da je hdr. *Čeperka* nastal po metatezi iz *Pečerka. Pomembna se mi zdi tudi povezava poleškega *švorob* in sh. dial. *srabac* z lit. *žvirblis* in let. *zvirbulis* (s posebno protezo) nasproti navadnejšemu **yarb-* 'vrabec', ker spravljaja iz osame fonetično ne povsem »pravilne«
lekseme.

Kot sem že omenila, je prav pri podpoglavju o izosemeh največ nedorečenosti. Po eni strani je vzrok v manjši raziskanosti pomenskih vzporednic, saj včasih kak pomenski odtonek po slovarjih ni dovolj poudarjen, po drugi pa pisec ni dovolj preverjal južnoslovanskega gradiva, ker ni upošteval niti temeljnih leksikoloških del južnoslovanskih jezikov. Pisec tako npr. spremlja pomensko razliko med leksemoma *dures in *martā ter ugotavlja, da je obstajala prusko-kurska izoglosa *dwaris/*durs 'Großtor, Art Pforte', tudi lit. *dūrys* 'Pforte am Tor, im Zaun' (nikoli ne Tür im Hause!), nasproti prus. *warto* 'dver' in le lit. dial. *vařtas* 'dver'. Analogno razmerje najdemo še v poljskih govornih Varmije in Mazur (*dźwyrze* in *drwi* 'vorota vo dvor', kaš. *dm(e)rze* 'wrota w płocie' se uporablja predvsem na nekdanjem pruskem jezikovnem območju in morda pod vplivom prus. *dauris* 'Großtor'). V ruščini (razen v južnih ruskih narečjih) je zamenjan pomen obeh leksemov in zato *dver* poimenuje katerakoli vrata, *vorota* pa predvsem glavna, vhodna. Na južnoslovanskem ozemlju pa naj bi se to nasprotje pod vplivom vzhodnoromanskega substrata nevtraliziralo. V slovenskem knjižnem jeziku, ki ga pisec na tem mestu ne priteguje v obravnavo, so *duri* le starinski izraz za 'vrata'. Podatkov o ohranjenosti omenjenega nasprotja ali o pomenskem razmerju obeh leksemov v slovenskih narečjih nimam na voljo, vendar so na Gorenjskem okrog Radovljice *duri* le 'velika vhodna vrata, navadno obokana, pri starejših hišah' in ne katera koli vrata. Gre za sledi starejšega pomenskega razločevanja, ki je pod vplivom romanskih jezikov ohranjeno na Goriškem in na Krasu, izraženo pa je deloma z romanskimi leksikalnimi sredstvi *porton* 'vhodna vrata', nasproti *vrata* 'katera koli vrata'.

Nadalje obravnava razvoj leksema *grīyā v zemljepisni termin kot izrazito poleško-letsko izoglosa, nasproti splošnoslovanskemu *griva* 'vrat, griva'. Vendar je zemljepisni termin tudi sln. *griva* 'strmo, travnato pobočje' poleg 'nezoran travnat del med njivami, meja' (SSKJ I, str. 761) in 'travnato mesto v vinogradu' (Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar I, str. 252), ki se uporablja po Pleteršnikovih podatkih na slovenskem vzhodu in v Beli krajini, a je znan tudi v dolini Krke za označevanje pobočja med dvema nivojema, nikoli pa ne meje na ravnem. Po podatkih Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU III, str. 436, je tudi sh. dalm. *griva* 'meja med vinogradi'. Za Skoka, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I, str. 619—20, je to etimološko nejasna beseda, vendar jo je treba sopostaviti sln. in poleškim oblikam. Zanimivo je mak. dial. *griva* *sneg* 'snežni zemet', ki v sebi skriva pomene 'kopa, kup, gomila', čeprav ne gre za zemljepisni strokovni izraz. Zatorej sem mnenja, da bi bilo to izoglosa treba razširiti na omenjene južnoslovanske govore.

Za poimenovanje pokrajine ob kakem zemljepisnem objektu, najpogosteje reki, je pri Slovanih in pri Baltih zelo razširjena tvorba: **pa-* + ime tega objekta, tip *Posočje*. Piščevo pozornost pa je pritegnil nadaljnji razvoj te kon-

strukcije, ki je pogost v pruščini in litovščini, redkejši pa je na letskem ozemlju. Tam je ta tip imen začel poimenovati tudi naselja. Najdemo ga še v beloruščini (namesto predpone *po-* srečujemo *pod-*), ob Dnjestru (prvi zapisi so že iz 13. st.), posamične primere našteva še iz sh. (*Pokuplje, Polonje, Podravlje, Podunavlje*), bolg. le *Poibrene* 'ime vasi' iz 'tisti, ki živijo ob reki Пѣр' in iz DDR *Potsdam* kot **Podъstupъ(mi)*. Tudi ta tip bi morali razširiti vsaj z ojkonomi *Podbela* na podnožju Kobariškega Stola ob potoku *Bela* (Krajevni leksikon Slovenije I, str. 416) in *Podvelka* ob rečici *Velka*, ki se izliva v Dravo, in morda *Possavec*, zapisano že 1498. l. kot *Possawecz, Possawicz*. Nepokupny je tu problematiko šele načel, ne pa dokončno rešil. Med primeri, ki jih je podal, pa tudi sicer, bi nadrobna raziskava odkrila verjetno več različnih besednih tvorb.

Razširitev je potrebna tudi, po Nepokupnem baltsko-belorusko-ukrajinska, izoglosa, kjer se rus. 'pobediti' izraža s predpono **ab(i)-/*ap(i)* oz. **per-* in glagolom 'moči'. Poleg lit. *pérgalė/pergalėti* in *apgalė*, let. *uzvara/uzvarēt* in stprus. *epvarisnan* 'Sieg', podaja še brus. *peramoga, abmagacъ* 'premagati, obvladati', že l. 1489 *obmagati* in ukr. *peremoga* 'zmaga'. Naj dodam sln. *premâg/premâga/premâgati, premóči, zmâga/zmâgati, zmóči* 'premagati, okrepiti (se)' *omâgati* 'premagati; izgubljati moči; okrepiti (se)' *omóči* 'premagati; opomoči si' (vse iz Pleteršnik, op. c., passim); sh. *premâgati* 'obvladovati, premagovati, biti kos' in 'biti močnejši' (Rječnik hrv. ili srp. jezika JAZU XI, str. 597–8) in *samoči* 'premagati' (Skok, op. c. II, str. 447) poleg navadnejšega *pobediti*; mak. *nadmože* 'obvladati, premagati' (Rečnik na makedonskiot jazik I, str. 443). Vsekakor imajo tu južnoslovenski jeziki zelo bogato gradivo.

Poleg omenjenih pa obravnava še leksem *pojas* iz korena **jōs-* za poimenovanje 'mavrice' (prim. analogno sln. *trakúča* 'mavrica', znano iz Dalmatina in Kastelca), **piliā* kot 'raca, raček' in 'piščanček,' **stājō* 'postavljati' in naprej 'zidati', zemljepisno razporeditev leksemov *les* in *polje* za označevanje sememov 'zunaj; divjji; loviti' in pa zvezo *v vas iti* kot 'iti na obisk'.

Naj povzamem: delo je dragocen (ne le praktičen, ampak tudi teoretičen) prispevek k obravnavanju slovanskega in baltskega besedja zaradi svojih ugotovitev in nakazanih raziskovalnih poti.

Alenka Šivic-Dular

Filozofska fakulteta v Ljubljani

NEKAJ PRIPOMB K NAČRTU PRAVIL SLOVENSKEGA PRAVOPISA

V prvi številki *Slavistične revije*, 1977, sta J. Toporišič in J. Rigler na straneh 69–106 objavila *Komentar k načrtu pravil slovenskega pravopisa*, v katerem seznanjata javnost s potekom dela v pravopisni komisiji in z nekaj začetnimi poglavji tega načrta, nato pa podajata komentar k posameznim mestom objavljenih poglavij. Čeprav nikjer ne povesta, zakaj sta se odločila za objavo teksta, ki je šele načrt (omenjata sicer, da »naj bi ga izdala SAZU kot osnovo za javno debato«), pa je prav zato, ker ne gre za nekaj dokončnega, mogoče sklepati, da avtorja ne želita samo informirati, ampak tudi zvedeti, kako bi